

Övergång – en utställning om att vara gravid och konstnär

Rött och blått. Blod och vatten. Övergångar. Ena stunden bara du, nästa ögonblick är det du, men också något annat. Något *mer*, nästan inbillning. Blixtar av insikt som lika snabbt avfärdas som kortslutningar. Det är för stort för att ta in. Universum har nu tagit plats i mig.

En arbetsmetod för en konstnär är arbetet med att förfina och intensifiera sitt medvetande i relationen mellan sinnen och omvärld. När relationen till omvärlden förändras och hur ens kropp upplevs, händer något med det konstnärliga uttrycket. Ett behov av omformulering och att få börja från början. Simmerskan, en figur som förekommer i Helena Lund Eks motiv och som kan tolkas som en förlängning av hennes kropp. Nu är den på väg ner i ett nytt vatten. Ett annat universum.

När Helena Lund Ek oväntat blev gravid oroades hon för att det var slutet på hennes konstnärskap. Å ena sidan är konsthistorien fylld av öden med kvinnliga konstnärer som sett sig tvingade att avsluta sina konstnärskap i samband med barn. Å andra sidan har graviditet betraktats som essensen av en skapandeprocess. Dessa motstridiga föreställningar blev utgångspunkten i ett försök att sammanlänka de två givna analogierna: graviditet och skapande. Målningen - den vita duken uppspänd på ett ramverk som bstryks, hanteras varsamt och innefattar ett sorts löfte om något okänt som ska komma. En tom duk, en växande mage.

På samma sätt som hennes måleri har pågått som en dialog med andra konstnärer i historien, sökte hon vägledning i den nya erfarenheten att spegla sig och arbeta konstnärligt efter. Det visade sig inte vara det enklaste. I *A Fruitless Search in the History of Art* sammanfattar hon läget: ristningar av kvinnofigurer som föder kvinnofigurer, en fruktbarhetsgudinna från bronsåldern, en romersk gudinnestaty, Leonardo da Vincis medicinska skisser, *Madonna del Parto* av Piero Della Francesca i genren Maria som gravid tillsammans med brutala, avsågade anatomiska medicinska illustrationer från slutet av 1700-talet. Från mer modern tid hittade Lund Ek till det berömda fotografiet av den nakna och höggravida Demi Moore, på omslaget till *Vanity Fair* 1991 av Annie Leibovitz. Som en reproduktiv bild av den upphöjda gravida kvinnan, vacker, inte sexuell som exponeras naken och skyler sig likt kvinnor poserande i äldre religiöst måleri. Bilden som baseras på kristen ikonografi har varit tongivande hur

samtida gravida kändisar, influencers och kvinnor porträtteras och porträtterar sig själva. Inte så mycket mer spår i temat fanns att finna i den patriarkalt kodade konsthistorien. Ämnet tycks ännu känsligt.

För sin serie A Fruitless Search in the History of Art series har Lund Ek valt det runda formatet. Tondo är begreppet för formen inom renässansens, ofta använd för de mer intima episoderna i bibeln som Anna själv tredje eller jungfru Maria och Jesusbarnet, motiv som handlar om moderskap och reproduktion. En av de mest rörande exemplen från ungrenässansen är Andrea della Robbias spädbarn i emaljmedaljongerna på fasaden till Ospedale degli Innocenti i Florens. Den första institutionen där bebisar anonymt kunde lämnas över för adoption.

Seriens målningar har en intensitet i färg med torr yta. Den optiska effekten kommer från enkaustik, livets bindemedel. Ett ämne som använts mycket länge av konstnärer för att binda pigment. Det kommer från bivax och blandas med färgstoffet för att bli till en massa. Enkaustik var vanlig under antiken och äldre medeltid. Bland annat användes tekniken för gravmålningarna i de så kallade Fayum-porträtten från 100-talet f Kr, där naturalistiska men förskönade porträtt av den döda målades på svepningen av mumien. Vax hade också en symbolisk betydelse eftersom det förknippades med livet, skapat ur binas kroppar som del i ett kretslopp av blommors pånyttfödelse.

Graviditet i den västerländska bildkulturen är en fråga om fragmentering och medikalisering. Den litteratur som finns att läsa på ämnet graviditet är oändlig. Ständigt kommer det ut nya böcker som har något nytt att säga, en medicinsk upptäckt att inkludera, nya värderingar att sätta ord på, alternativa sätt att förbereda sig inför förlossning, träna sig stark som gravid, förslag på hur man kan kommunicera med barn i magen, stärka relationen till sin partner, kosthållning, missfall, kroppsliga förändringar och sex under och efter graviditeten. Men för bildkulturens del visar det sig vara förvånansvärt ensidigt. Bland de tidigaste medicinska bilderna på foster i livmodern är Leonardo da Vincis skisser från 1511 de mest igenkända. Den ofödda babyn ligger ihopkrupen inuti en rund, mjuk behållare. Bilden är både rörande och fascinerande. Rörande, då den är ett bevis på Leonardos oändliga vetgirighet och den förundran som måste ha drivit honom att besöka ett bårhus för att med egna ögon förstå livets gåta. En bild som mänsklighetens alla barnmorskor självklart redan kände till, men osynligt inskrivna som erfarenheter i deras händer och närvaro i födandets förlopp och olika faser.

Klipp till 1965, då den svenske fotografen Lennart Nilssons bild av ett foster kom i tryck i tidskriften Life. På bara några dagar såldes 8 miljoner nummer. Flera hundra år står emellan dessa två bilder. Ändå har de så mycket gemensamt. I båda fallen är de ofödda varelsena fritt svävande i ett tomrum, helt avskilda från den omgivning som skapat den – deras mamma. I båda fallen rör det sig om motiv av döda foster, avbildade av män och en gestaltning av fostret som fritt svävande och inte som en integrerad del av blodomlopp, vävnader och omkringliggande organ i ett trångt utrymme av kött. Den uppenbara symbiosen är bortskuren, aborterad, ur bilden. Fostret har förvandlats till en autonom himlakropp. Att Nilssons bild var en del av kalla krigets propagandistiska rymdprogram blir uppenbart. Fostret lösgör sig från sitt ursprung och blir istället till en symbol för det universella, vilket i västerländsk kultur är detsamma som ett manligt, patriarkalt perspektiv. Ändå mer politisk blir Nilssons bild i sin svenska historiska kontext: uppdraget till den då ännu unge och okände Nilsson kom från en högprofilerad abortmotståndare under en tid då frågan fått ny aktualitet i samband med den gryende kvinnorörelsen och kvinnors ökade ekonomiska självständighet.

Konsthistorien bjuder förvisso på oförglömliga verk av graviditet, även om de inte är många. Den mest innerliga och unika är nog Paula Modersohn Beckers självporträtt som gravid från 1906. En målning som feministiska konsthistoriker lyft fram som milstolpe ifråga om kvinnors livsvillkor som konstnärer i relation till moderskap. Som betraktare står vi inför en transcendental scen. Något skapas inne i kroppen i en process som fortgår i sin egen logik, samtidigt som den bärande härbärgerar ett växande medvetande om sitt eget slut och hur hon skapat ett band till framtiden. För vad är förmågan att ge form åt en föreställning – det vi slarvigt kallar skapande – om inte ett existentiellt havandeskap? Tanken är inte ny. 1800-talsfilosofen Nietzsche talade om sitt tänkande som en andlig graviditet och förlossning. Därför uppfattades Modersohn Beckers porträtt som en paradox. Mannen skapar idéer, kvinnor alstrar liv i en binär ordning. Förmågan att bära liv fråntar möjligheten att vara ett subjekt.

Det här fältet är förvånansvärt utforskat. Som filosofen Jonna Bornemark också säger och reflekterar över i ett avsnitt av Filosofiska rummet med rubriken Graviditet, filosofi och språk: Det filosofiska språket räcker inte. "Inte ett du och ett jag utan en gränsupplösning", kallar hon det. Ett glapp i vår förståelse där den visuella konsten skulle kunna verbalisera upplevelser och erfarenheter i forskningsfältet.

Den gravida kroppen skildras sällan som en aktiv kropp. Det antika grekiska uttrycket *En bulle i ugnen* signalerar en passivitet av kvinnans kropp. Som en behållare med något i sig

skilt från henne själv. Som hon med påbud och förmaningar uppmanas hantera stillsamt. I serien *the Swimmer* målar Lund Ek in den havande kroppen i ett mentalt och aktivt tillstånd. Den är på språng, krummar som i ett simhopp, eller i förlossningsställning. Perspektivet är ett starkt förkortat underifrån och konturerna bildar en sorts ursprungsform, en hybrid av tjurhuvud och groda. Titlarna refererar till fysiska tillstånd och förnimmelser: smärta, tungt hjärta, gravitation. Epidural är en medicinsk term för ryggradsbedövning. Känslan när den kalla vätskan rusar genom nervsystemet och dämpar de värsta smärtorna sätter sig som ett minne av lättnad och klarhet i kroppen. Målningen gestaltas som ett tillstånd av aktiv vila och koncentration. Hjärnan är pytteliten, eller så har intellektet förflyttats ner i bäckenet. *Post Partum* utgör en pendang till hennes verk *Alice and Paula* från 2018 (i Moderna Museets samling). Det tidigare verket behandlar erfarenheterna från abort och namnen i titeln refererar till de konstnärliga föregångarna Alice Neel (1900 – 1984) och Paula Rego (1935 – 1976) som bägge fungerar som Lund Eks andliga följeslagare. Kompositionen, med de vridna, liggande kropparna där halsen är böjd in en onaturlig, hängande position påminner också om Sigrid Hjerténs *Den röda rullgardinen* från 1916, en sovruminteriör med en kvinna som tolkats som ett symboliskt självporträtt av konstnären. *Post Partum* är rent kompositionsmässigt starkt besläktad med Hjerténs.

I sitt stora graviditetsprojekt målar Helena Lund Ek in sin länk i släktled av en bildkultur om födandets mysterium. Kanske finns det hon ger sig in i, dels att finna ett visuellt uttryck för den transcendentala upplevelsen att vara i ett tillstånd av livsalstrande och dels att koppla upp sig mot tidigare mödrar / konstnärer. Närmast hos den amerikanska konstnären Mary Kelly, som i sitt banbrytande projekt *Post-Partum Document* från 1973–79. Kelly dokumenterar kommunikationen mellan sig själv och sitt barn från nyfödd till sex års ålder, där anknytningen och “orden” tar allt mer komplex form. Från en smutsig blöja till samtal om förlust och uttryck för självständighet. Banden mellan mor och barn har annars haft en symbiotisk och närmast monolitisk prägel. Bandet mellan Modern och barnet är heligt och så självklart att analys av relationen är snudd på tabu. I synnerhet från mammans perspektiv. I sin serie *Pregnancy in relationship to Painting* tar Helena Lund Ek sikte på förändringens första skede – före barnets ankomst eller då det börjat att ge sig till känna i sin allt trängre vattenballong. I tid rör det sig om en period av några veckor eller månader av en mellanexistens, för alltid förändrad, potent och tung. Och samtidigt upplöst – som dimma i regn. Båda är som oskrivna blad.

Paulina Sokolow